

دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران - الگوی راهبردی ائتلاف سازی

محمد احدی^۱

چکیده:

دیپلماسی دفاعی ابزاری برای تأمین اهداف راهبردی کشور در حوزه‌های سیاست خارجی و سیاست دفاعی است. ایجاد ائتلاف‌ها و اتحادها توسط بازیگرانی که توان تأثیرگذاری بر محیط را دارند، با هدف کنترل بر محیط امنیتی ایجاد می‌شوند و دیپلماسی دفاعی ازجمله عناصر درگیر در انعقاد این پیمان‌ها و ایجاد ائتلاف‌هاست. جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک قدرت کنشگر منطقه‌ای و بازیگر مؤثر بین‌المللی، برای تأثیرگذاری در محیط امنیتی خود نیازمند ورود به ائتلاف‌ها و پیمان‌های دفاعی با متحدان و دوستان خود است و برخورداری از الگوی راهبردی برای ائتلاف‌سازی در حوزه عمل دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران هدف این تحقیق را تشکیل می‌دهد. سؤال تحقیق این است: الگوی راهبردی ائتلاف‌سازی در حوزه عمل دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران چیست؟ در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده و جامعه آماری آن در جمع‌آوری داده‌ها را کلیه اسناد و مدارک بالادستی و مرتبط به‌صورت تمام‌شمار و همچنین جامعه آماری خبرگی پژوهش برای غربال یافته‌ها (مفاهیم و مقوله‌ها) شامل خبرگان حوزه دیپلماسی دفاعی به تعداد ۱۶ نفر انتخاب شده است. الگوی ائتلاف‌سازی شامل مضامین الزامات، اصول و اهداف و همچنین نقش‌ها و بازیگران است. در این تحقیق، ۹۷ مفهوم برای این مضامین احصا و در ۱۶ مقوله برای مضامین مذکور دسته‌بندی شدند. عدالت‌خواهی و مخالفت با سلطه مقوله‌های مضمون اصول هستند که ازجمله مقوله‌های متمایزکننده الگوی ائتلاف‌سازی در جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با الگوهای مرسوم دنیا بوده و عضویت بازیگران غیردولتی در ائتلاف که مصداق بارز آن محور مقاومت است، از دیگر متمایزکنندگان این الگو به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: ائتلاف‌سازی، الگوی راهبردی، جمهوری اسلامی ایران، دیپلماسی دفاعی

مقدمه

یکی از ویژگی‌های مهم عصر ارتباطات که از آن به عنوان عصر جهانی شدن نیز نام برده می‌شود، توسعه همکاری‌های بین‌المللی و بین‌الدولی است. این روابط و همکاری‌ها شامل همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه در موضوعات مختلف از جمله موضوعات دفاعی - امنیتی و بهره‌گیری از سازوکارهای مختلف همانند پیمان‌های دفاعی، ائتلاف‌ها و اتحادهاست که دستیابی به آن‌ها حاصل فرایندی است که دیپلماسی دفاعی کشورها درگیر اصلی آن است.

ائتلاف و اتحادسازی یکی از مهم‌ترین راهبردهای حوزه سیاست خارجی است. نظریه ائتلاف سازی تحت تأثیر نظریه بازی‌ها بر این باور است که دولت‌ها صرفاً برای پیروزی (کسب فایده و امتیاز) به ایجاد اتحاد اقدام می‌کنند. (حاجی یوسفی، ۱۳۸۴: ۲۲)

شاید کشورهایی را که وارد پیمان‌های دفاعی می‌شوند بتوان به سه دسته تقسیم کرد: کشورهای نیازمند حمایت امنیتی (وابسته)، کشورهایی که قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی محسوب می‌شوند و توانایی حمایت از متحدان خود را دارند و کشورهای مستقل که اهداف خاص و متفاوتی را از ورود به این پیمان‌ها و ائتلاف‌ها پیگیری می‌کنند.

انعقاد پیمان‌های دفاعی توسط بازیگران کنشگر انجام می‌شود؛ به عبارت دیگر، واحدهایی که در شرایط انفعال قرار دارند و یا فاقد ابزار و قابلیت مؤثری برای نقش‌آفرینی در یک منطقه فراتر از آن باشند، قادر نخواهند بود تا شرایط شکل‌گیری و سازمان‌دهی پیمان‌های دفاعی را به وجود آورند. چنین بازیگرانی باید از توانمندی لازم برای تأثیرگذاری بر محیط امنیتی خود برخوردار باشند و از سوی دیگر دارای انگیزش‌های ایدئولوژیک، ژئوپلیتیکی و یا راهبردی برای کنترل محیط امنیتی خود باشند.

دیپلماسی دفاعی مرتبط با سیاست دفاعی و سیاست خارجی کشور به عنوان دو بخش مهم سیاست‌های کلان کشور است. ماهیت خاص نظام جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از آرمان‌ها و اصول انقلاب اسلامی است، رویکردهای آن در سیاست خارجی و سیاست دفاعی، این نظام را متمایز از سایر نظام‌های امروز حاکم بر جهان می‌کند. (احدی، ۱۴۰۲: ۴۶)

جمهوری اسلامی ایران به پشتوانه ایده متعالی انقلاب اسلامی که برگرفته از اندیشه جهانی اسلام است و همت و پایداری ملت ایران، رهبری اندیشمندان، تلاش دانشمندان؛ به‌ویژه در صنعت دفاعی و ایشار و فداکاری نیروهای مسلح به یک کنشگر و بازیگر مهم منطقه‌ای و بین‌المللی تبدیل شده و مسیر پریچ‌وخم شکل‌دهی به ائتلاف منطقه‌ای تحت عنوان محور مقاومت را با شتابی خیره‌کننده و در منطقه‌ای بسیار حساس منطبق بر ویژگی‌های ژئوپلیتیکی طی کرده است. این ائتلاف می‌تواند تحکیم و توسعه داده شود و الگو و تجربه‌ای برای شکل‌گیری و شکل‌دهی به ائتلاف‌های دیگر نیز باشد. پیگیری چنین هدفی

نیازمند دستیابی و ارائه الگوی راهبردی است تا سیاست‌گذاران حوزه‌های سیاست دفاعی و خارجی و برنامه‌ریزان حوزه دیپلماسی دفاعی کشور بتوانند با بهره‌گیری از آن، راهبردهای مناسبی را تدوین و اتخاذ نمایند. دغدغه محقق، در دسترس نبودن چنین الگویی است که با بهره‌گیری از شیوه‌های پژوهشی علمی به‌دست آمده باشد.

با برخورداری از الگوی راهبردی ائتلاف‌سازی، دستگاه‌های مسئول می‌توانند از آن در اتخاذ راهبردهای مناسب برای شکل‌دهی به ائتلاف‌ها بهره‌گیرند و فقدان چنین الگویی، تدوین راهبردها در این حوزه را با مانع مواجه خواهد ساخت. هدف این تحقیق دستیابی به الگوی (ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها) راهبردی ائتلاف‌سازی در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران است و بر این اساس، سؤال تحقیق عبارت است از: الگوی راهبردی ائتلاف‌سازی در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

در رابطه با موضوع این تحقیق، پژوهش‌های مختلفی انجام و منتشر شده است. عباس مصلی‌نژاد در مقاله‌ای تحت عنوان «سیاست‌گذاری اتحاد راهبردی در توسعه منطقه‌ای»، الگوی راهبردی را به‌عنوان یکی از رویکردهای توسعه منطقه‌ای و منطقه‌گرایی جدید مورد کنکاش قرار داده و رویکرد سیاست‌گذاری اتحاد راهبردی را مشارکت شرکت‌های چندملیتی در اقتصاد ملی و منطقه‌ای می‌داند که در راستای توسعه اقتصاد جهانی و افزایش ظرفیت اقتصاد سرمایه‌داری انجام گرفته و توانسته با فعال کردن شبکه‌های تولید جهانی در مناطق درحال توسعه، سرمایه‌های منطقه‌ای را تولید نماید. وی توسعه اقتصادی را نخستین گام برای توسعه منطقه‌ای دانسته و دومین شاخص برای توسعه منطقه‌ای را مشارکت نهادهای اقتصاد بین‌المللی با مجموعه‌های ملی و منطقه‌ای می‌داند. (مصلی‌نژاد، ۱۳۸۹-۳۵۷-۳۷۵) «ایران پس‌اتحریم و چشم‌انداز اتحاد راهبردی با روسیه» عنوان مقاله سید شمس‌الدین صادقی و همکاران است که موضوع اتحاد راهبردی جمهوری اسلامی ایران با روسیه را در دوران تحریم با هدف تضعیف فشارهای ساختاری علیه کشور با موردبررسی قرار داده است و معتقد است، کشور روسیه به‌عنوان یک قدرت برتر در نظام بین‌الملل که شاخص‌های برتری قدرت خود را در ابعاد مختلف اقتصادی، نفوذ سیاسی و نظامی ارتقا بخشیده، موردتوجه دستگاه دیپلماسی ایران قرارگرفته تا از طریق توسعه همکاری با این قدرت بین‌المللی، بخشی از اهداف ملی ایران در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی تأمین شود. (صادقی و همکاران، ۱۳۹۶) حسین مفیدی احمدی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «ائتلاف‌سازی منطقه‌ای پس‌ابرجام»، تأثیر برجرام بر ائتلاف‌سازی‌های منطقه‌ای پس از تحولات موسوم به بهار عربی (بیداری اسلامی) را موردبررسی قرار داده و معتقدند ائتلاف‌سازی‌های منطقه‌ای پس‌ابرجام عربی برآمده از مواجهه هم‌زمان کشورهای منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا با عدم قطعیت‌های راهبردی و تحلیلی است و اجرای برجرام با کاهش عدم قطعیت‌های راهبردی و تحلیلی، بر این ائتلاف‌سازی‌ها اثر خواهد گذاشت. این مقاله با بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی و استفاده از نظریه سازه‌انگاری به این نتیجه می‌رسد که توافق هسته‌ای ایران، در میان‌مدت و بلندمدت با کاهش

عدم قطعیت تحلیلی، به تضعیف ائتلاف سازی های هویتی و فرقه ای در منطقه منجر خواهد شد. (مفیدی احمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۳-۱۳۲) عباس مصلی نژاد در مقاله ای با عنوان «ایران و ضرورت تشکیل پیمان دفاعی: رهیافت ها و فرایندها»، به بررسی الزاماتی که بازیگران می توانند دست به سازمان دهی پیمان های دفاعی بزنند، پرداخته و آن را ویژه بازیگران کنش گر می داند و معتقد است با وجودی که ایران به قابلیت های دفاعی خوبی دست یافته؛ اما این امر را نمی توان به عنوان تنها مؤلفه ارتقای قابلیت منطقه ای جمهوری اسلامی ایران دانست. سازمان دهی پیمان های دفاعی در چارچوب رهیافت نئورئالیسم تدافعی و اصل موازنه تهدید مورد توجه قرار می گیرد. از آنجاکه در محیط منطقه ای ایران تضادهای امنیتی متقاطع وجود دارد، از این رو، بهره گیری از پیمان دفاعی بیشترین مطلوبیت را برای ایران ایجاد می کند. (مصلی نژاد، ۱۳۹۰: ۱۱۱-۱۳۵)

مفاهیم و مبانی نظری

دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران:

دیپلماسی دفاعی:

دیپلماسی هنر مرتبط ساختن عناصر قدرت ملی به مؤثرترین شکل با آن دسته از ویژگی های شرایط بین المللی است که به منافع ملی مرتبط می شود. (Morgenthau & Thompson, 2005, p.187). دیپلماسی دفاعی، پیگیری اهداف و سیاست های دفاعی با بهره گیری از ابزار دیپلماسی و دستیابی به اهداف سیاست خارجی به پشتوانه قدرت دفاعی است. (احدی (۱)، ۱۴۰۲: ۲۷)

دیپلماسی دفاعی به مثابه سازوکاری است که نقش مهمی در نیل به استراتژی کلان و هدف های سیاست دفاعی امنیتی یا خارجی خاص کشورها ایفا می کند (بیشوی، ۲۰۱۱: ۶۴).

دیپلماسی دفاعی به معنای بهره گیری از ابزار دیپلماسی برای پیگیری اهداف و سیاست های دفاعی و به طور متقابل بهره گیری از ابزار و قابلیت های دفاعی در پیگیری اهداف و سیاست خارجی کشور است و بدین ترتیب، نوعی هم افزایی بین سیاست های دفاعی و خارجی کشور با بهره گیری از این ابزار فراهم می شود. (احدی (۲)، ۱۴۰۲: ۲۸)

در این پژوهش، دیپلماسی دفاعی به عنوان ابزاری برای پیگیری اهداف سیاست دفاعی و سیاست خارجی با کارویژه پیشگیری از بحران ها تعریف می شود.

اصول و اهداف دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران:

اهداف و اصولی که برای دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران از اسناد بالادستی احصا شده، دودسته اصول و اهداف را می توان یافت که اهداف منافع ملی و اهداف دینی و الهی را شامل می گردند. در بین اهداف، تبدیل دشمن به دوست که مشترک بین سیاست دفاعی و سیاست خارجی نیز است را می توان

به عنوان هدف محوری در دیپلماسی دفاعی شناسایی و معرفی کرد که آموزه قرآن کریم و سیره نبوی (ع) و ائمه اطهار (س) نیز است، به طوری که تأمین آن می تواند به تأمین سایر اهداف نیز کمک نماید. این به معنای عدم مقابله با دشمن نیست. اصل استقلال و حفظ تمامیت ارضی که می توانند به عنوان هدف نیز در دیپلماسی دفاعی مطرح گردند، اصول محوری در دیپلماسی دفاعی به شمار می روند و شامل عموم کشورهای مستقل هستند؛ اما عدالت خواهی را می توان یکی از اهم اصولی معرفی کرد که دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران را از دیپلماسی سایر کشورها متمایز می سازد. جایی که قانون زور بر نظام بین الملل حاکم است و در این نظام جایی برای عدالت تعریف نشده، عدالت خواهی در نظام بین الملل و حمایت از مستضعفین و مظلومین به عنوان یک اصل در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران مطرح می شود. بخشی از اصول ناظر بر تمام سطوح دیپلماسی دفاعی است مانند عزت، حکمت و مصلحت، برخی اصول نیز در سطح عملیاتی و روشی باید مدنظر قرار گیرند همانند تهدید در برابر تهدید یا مذاکره با حکمت و برهان. نکته دیگری که در اصول دیپلماسی دفاعی مورد تأکید است و آموزه های قرآنی و تأکید مقام معظم رهبری را در مورد آن پر شمار می توان یافت، قوی شدن است. اینکه در نظام زور بین المللی بتوان بر مبنای و اصول خود پایبند بود؛ به ویژه حفظ استقلال، بدون برخورداری از قدرت امکان ناپذیر خواهد بود. (احدی، ۱۴۰۲: ۴۷)

الگوی ائتلاف و ائتلاف سازی:

ائتلاف و ائتلاف سازی

فرهنگ بریتانیکا، ائتلاف را یک گروه از بازیگران تعریف می کند که رفتارشان را به یک روش محدود و موقت برای دستیابی به یک هدف مشترک، هماهنگ می کنند. (<https://www.britannica.com/>) (topic/coalition)

لاو و اسپنسر ائتلاف را در دو سطح تعریف می کنند: در سطح اول، ائتلاف سازی مربوط به نگرش و کنش مقامات سیاسی کشور است. آنان در مقاطع زمانی مختلف بر ضرورت همکاری و ائتلاف با سایر بازیگران تأکید دارند و می توانند فرایندهایی را پیگیری کنند که منجر به تحرک سیاسی و تنوع در فرایند کنش راهبردی باشد. به هر میزان جلوه هایی از عمل گرایی در کنش نخبگان و در روند سیاست خارجی افزایش یابد، زمینه شکل گیری فرایند مؤثرتری از همگرایی و ائتلاف حاصل خواهد شد. در سطح دوم نیز ائتلاف گرایی مربوط به فرهنگ سیاسی و شاخص های جامعه شناختی مردم است. این امر به مفهوم آن است که می توان نشانه هایی از میل به همکاری را در فرهنگ سیاسی آن کشور مورد ملاحظه قرار داد.

(Lowe & spencer, 2006: 37)

الگو

از نظر لغوی به معنای نمونه، نمونه و شکل چیزی که از کاغذ یا مقوا بریده باشند، است. از نظر اصطلاحی یک نظریه کلی درباره قلمروی است که مورد تجزیه و علم قرار گیرد. (آقابخشی، ۱۳۷۶: ۵) در این تحقیق، الگو نمونه ساده شده از واقعیت‌هاست که کمک می‌کند تا هنگام طرح‌ریزی تصمیم‌گیری، تمام عوامل و متغیرهای مؤثر و روابط آن‌ها مورد توجه قرار گیرد.

همکاری و منازعه در روابط بین‌الملل

روابط بین دولت‌ها طیفی از منازعه تا همکاری را دربرمی‌گیرد که در سر این طیف، جنگ به عنوان نقطه اوج منازعه و در سر دیگر آن اتحاد قرار دارد. در این طیف می‌توان روابط با تنش، رقابت، همکاری، ائتلاف، همگرایی و اتحاد را در نظر گرفت؛ بنابراین روابط بین‌الملل طیف‌های مختلفی از دشمنی تا دوستی را دربرمی‌گیرد که مکاتب مختلف امنیتی به تبیین نظریات مختلف در مورد علت و چگونگی آن‌ها می‌پردازند. در اینجا ابتدا تعریفی از هر یک از این حالت‌ها ارائه و سپس ائتلاف و اتحاد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

منازعه:

منازعه معمولاً به وضعیتی اشاره دارد که در آن گروه انسانی معین، با گروه انسانی معین دیگری به دلیل ناسازگاری ظاهری یا واقعی اهدافشان، تعارضی آگاهانه داشته باشند. منازعه با رقابت یکسان نیست. انسان‌ها ممکن است به خاطر دستیابی به عناصری کمیاب به رقابت با یکدیگر برخیزند بدون اینکه کاملاً از وجود رقبایشان آگاه بوده و یا درصدد جلوگیری از دستیابی آن‌ها به اهدافشان برپایند. هنگامی رقابت به منازعه تبدیل می‌شود که طرفین بکوشند موقعیت خویش را با تنزل داده موقعیت دیگران تقویت کرده، مانع از دستیابی سایرین به اهدافشان گشته، رقبای خویش را از دور خارج و یا حتی نابود سازند. (دوثرتی و همکاران، ۱۳۷۶: ۲۹۶) لوئیس کوزر^۲ منازعه را چنین تعریف می‌کند: «مبارزه‌ای بر سر ارزش‌ها و مطالبه منزلت، قدرت و منابع نادر که در آن هدف هر یک از طرفین خشی کردن، صدمه زدن و یا نابود ساختن رقبای خویش است.» (ابوالحسنی، ۱۳۹۲)

منازعه عبارت است از وجود اختلاف و ناسازگاری میان چند گروه که در نتیجه آن تهدیدی علیه نیازها، منافع و علایق یکدیگر صورت گیرد. (Behrman, 1998: 77)

رقابت:

رقابت نوعی ستیز گروهی در سطح نظام بین‌الملل است که مستلزم وجود حکومت‌ها، قدرت‌ها و یا سازمان‌های شبیه به حکومت بوده و بسته به شرایط تکامل تاریخی در طی زمان، اشکال مختلفی به خود می‌گیرد. (Azghandi and rushandel, 2009: 57)

در اواخر قرن نوزدهم ایجاد امپراتوری، هدف ملی مشروعی بود که به جهت ازدیاد نفوذ بین‌المللی، نیل

1. Conflict.

2. Lewis A. Coser.

به پاداش‌های اقتصادی و افزایش اعتبار کشور به افزایش رقابت دامن می‌زد؛ اما امروزه دیگر نه حفظ اقتدار سلطنتی تولید رقابت می‌کند و نه ایجاد امپراتوری؛ برعکس، اکنون یکی از انگیزه‌های تولید رقابت، دستیابی به پیشرفت‌های اقتصادی است که یکی از زیربناهای آن نیز دسترسی مطمئن به منابع و زیرساخت‌های جغرافیایی است که بدیهی است بدون وجود آن‌ها تحقق هدف غایی پیشرفت اقتصادی با چالش عمده‌ای مواجه خواهد شد. در راستای رقابت‌های ژئوپلیتیک، مواهب ژئواکونومیک از اهمیت بسزایی برخوردار شده و زیربنای توانمندی اقتصادی بخشی از قدرت‌ها را تشکیل می‌دهد؛ بنابراین، در زمان حاضر اگر یک قدرت بتواند در حد کفایت به این مواهب ژئواکونومیک دسترسی داشته باشد، می‌تواند برای خود نفوذی سلطه‌جویانه (هژمونیک) ایجاد کرده و سایر کشورها را نیز بسته به حوزه نفوذ خود به همکاری وادار کند (Krasner, 2000: 67).

همکاری:

همکاری در متون و نظریه‌های روابط بین‌الملل، فراتر از هماهنگی است. رابرت کوهین همکاری را وضعیتی می‌داند که در آن، تعقیب یک‌جانبه منافع خود، به‌طور مستقلانه توانایی دیگران را جهت دستیابی به اهدافشان تسهیل می‌کند. کوهین بین همکاری و همنوایی تفاوت قائل می‌شود؛ زیرا همکاری مستلزم آن نیست که دولت‌ها هیچ تضاد منفعی نداشته باشند بلکه بدان معناست که چگونه ممکن است آن‌ها قادر باشند در جهت منافع متقابلشان بر منازعات غلبه کنند بنابراین ممکن است کشورها بدون اینکه سیاست‌های خود را با یکدیگر منطبق و سازگار کرده باشند و به‌طور یک‌جانبه عمل نمایند، سیاستی هماهنگی داشته باشند. (Keohane, 1984: 51-52)

دوستی در روابط بین‌الملل:

از دیرباز همواره دوستی، جایگاهی در روابط سیاسی داشته است. برخی آغاز نگاه به دوستی در روابط میان دولت‌ها را عصر کلاسیک یونان و روم می‌دانند. (Biro, 2011: 2-5)؛ اما در عصر مدرن، ظهور مفهوم حاکمیت دولت-ملت تأثیر به‌سزایی بر مفهوم دوستی داشت، زیرا با اعلام حقوق برابر کشورها، در عمل، دوستی از واحدهای نابرابر پادشاهی پیشامدرن به دوستی واحدهای برابر حقوقی (کشورها) در عصر مدرن انتقال یافت (Roshchin, 2006: 601). باوجوداین، عصر مدرن، خود به‌نوعی آغازگر به حاشیه رفتن مفهوم دوستی در روابط بین‌الملل نیز شد، زیرا مفهوم دوستی و سیاست در حوزه نظر و عمل، متضاد با هم تلقی شدند و این تضاد، بیش از همه در روابط بین‌الملل خودنمایی کرد. دلیل عمده آن را در کنار اندیشه‌های فردگرایانه و خردگرایی عصر مدرن (Dallmayr, 2003: 421) می‌توان در تسلط رویکرد واقع‌گرایی دانست زیرا بر اساس برداشت هابزی از ماهیت انسان و تعمیم آن به عرصه دولت‌ها، مفاهیم خودباوری و کسب منافع ملی در شرایط آنارشیک بین‌المللی، مبنای رفتاری دولت‌ها قرار گرفتند. در چنین

ساختاری که خشونت نتیجه آنارشی هابزی است (Smith, 2001: 2)، دولت‌ها رقیب و دشمن یکدیگر به شمار می‌آیند و اگر دوستی‌ای وجود داشته باشد، موقت و ناپایدار است بر همین مبنا گفته می‌شود در نظام بین‌الملل هیچ دوستی و دشمنی پایداری وجود ندارد.
ائتلاف یا اتحاد راهبردی:

استفان والت، اتحاد را دربرگیرنده «ترتیبات رسمی و غیررسمی همکاری امنیتی میان دو یا چند دولت مستقل» تعریف می‌کند و مورگنتاو، اتحادها را شکل ویژه‌ای از همکاری بین‌المللی می‌داند که با یک موافقت‌نامه مکتوب و رسمی میان دو یا چند دولت که برای مدت معینی به‌قصد پیشبرد منافعشان؛ به‌ویژه در ارتباط با امنیت ملی ایجاد شده است، شکل می‌گیرند. (Morgenthau, 2005: 309)
جورج لیسکا، ضمن پذیرش تعاریف یادشده، بر جهت اتحاد، علیه کشور ثالث که تهدید به شمار می‌آید، تأکید دارد (Liska, 1968: 3) اتحاد هم معاهدات رسمی و هم تعهدات غیررسمی را دربرمی‌گیرد، زیرا دولت‌ها ممکن است به همکاری گرایش داشته باشند؛ اما به امضای یک معاهده تن ندهند. وجود یا فقدان یک معاهده رسمی اغلب واقعیت موجود را در خصوص سطح تعهدات میان طرف‌ها نشان نمی‌دهد (Waltz, 1987: 12-13).

شوئلر 2 معتقد است اتحادها واکنشی نه صرفاً به تهدیدات بلکه به فرصت‌ها نیز بوده و ابزاری جهت تحصیل سود و همچنین جهت دوری از ضرر هستند. شوئلر با تفکیک میان دولت‌های امنیت‌جو و طمع‌کار معتقد است برخی دولت‌های (طمع‌جو) فارغ از انگیزه‌های امنیت‌جویی و رفع تهدید عمل کرده و اغلب با دولت‌های تجدیدنظرطلب قوی همراهی می‌کنند و یا به ائتلاف با دولت‌های تجدیدنظرطلب می‌پیوندند (Schweller 1994)، اسمیت 3 نیز، بر داوطلبانه بودن و غیرالزام‌آور بودن و بعد نظامی اتحاد توجه دارد. (Smith, 1995: 405-425)

ائتلاف‌ها دارای اشکال مختلفی همچون دوجانبه و چندجانبه، سری و علنی، ساده یا دارای سازمان پیچیده و کوتاه‌مدت یا درازمدت هستند. همچنین کاربرد ائتلاف در دو سطح سیاست داخلی و بین‌المللی رایج است. در سطح بین‌المللی منظور از ائتلاف، همبستگی و همکاری چند کشور مختلف برای نیل به یک یا چند هدف مشترک است. (عبدی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۲)

شاخص‌های اتحاد راهبردی

در فرهنگ لغت وبستر، سه ویژگی از ویژگی‌های ذیل برای اتحاد ذکر شده است؛ اما اتحادها، ویژگی‌های دیگری نیز دارند که عبارتند از:

- ✓ وجود دولت‌ها به‌عنوان بازیگران اصلی یک اتحاد، یعنی اتحاد بین دولتی است؛
- ✓ اتحادها دارای موافقت‌نامه‌های صریح رسمی یا غیررسمی هستند؛

✓ مفاد توافقنامه اتحاد ممکن است ناظر بر وضعیت آینده باشد؛

✓ در اتحادها، اعضای اتحاد برای یک رویداد خاص، متعهد به رفتار خاصی می‌شوند؛

✓ اتحادها وعده بوده و با آنچه واقعاً روی خواهد داد ممکن است متمایز باشد و ضمانت اجرای آن‌ها، منافع متقابل است؛ اما چون برخی منافع متغیر و دگرگون شونده هستند، ضمانتی برای دوام آن وجود ندارد؛

✓ تعهدات یا وعده‌ها در اتحاد متقابل هستند؛

✓ موضوع اتحاد، مسائل امنیت ملی است. (Ghavam & Imani, 2012: 43)

از لایه‌لای نظرات و توضیحات نقل شده از صاحب‌نظران مختلف می‌توان به گزاره‌های نسبتاً توافق شده‌ای دست یافت که حدود و ثغور مفهوم را ترسیم کرده و قابلیت آن را دارند که از این گزاره‌ها به عنوان مبنایی برای مقایسه دیگر اشکال تعاملات راهبردی استفاده کرده و در نهایت نیز، مفهوم «روابط راهبردی» را بر اساس نسبت با این گزاره‌ها تبیین کرد:

• وجود اهداف راهبردی همگرا: این امر بدون شک نقطه شروع شکل‌گیری روابط راهبردی همکاری‌جویانه است. به گونه‌ای که طرفین به این درک برسند که با ترکیب تلاش‌ها و همکاری می‌توانند به این اهداف دست یابند. شاهد وجود این امر امضای اعلامیه تأسیس همکاری راهبردی میان طرفین است.

• دستیابی طرفین به مشخصه همکاری: در این خصوص برخی به ویژگی داوطلبانه، توافق دوجانبه و برخی به وابستگی متقابل اشاره می‌کنند.

• وجود همکاری‌های معتبر و بلندمدت میان طرفین: یک رابطه بلندمدت از طریق تعمیق همکاری نزدیک ایجاد می‌شود. روابط باید به گونه‌ای باشد که بتوان تا حد زیادی راجع به تداوم آن در آینده اظهار نظر کرد. این برخلاف ائتلاف است که در زمان مشخص برای هدف و یا در برابر رخدادی مشخص شکل می‌گیرد.

• بی‌همتایی روابط میان دو طرف اتحاد: این ویژگی را می‌توان از گستردگی دیدارهای سطح بالای متوالی، ترجیح روابط اقتصادی شامل تجارت، همکاری عمده در بخش سرمایه‌گذاری و تبیین مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر شکل‌گیری روابط راهبردی عدم وجود مرز در دسترسی به بازار ملی متحد و همچنین همکاری‌های نظامی مختلف ارزیابی کرد.

• نهادینگی و نهادمندی روابط متقابل میان طرفین.

• وجود جو دوستانه در روابط دوجانبه: این امر به واسطه تجارب مثبت در طی سالیان گذشته و همچنین رویه مناسب در حل منازعات معاصر اشاره دارد. این امر منجر به ایجاد روابط مشابه با دوستی شخصی

می‌شود که مبتنی بر وفاداری و اعتماد است. (Czechowska, 2013: 48-51)

• وجود یک دشمن، رقیب و یا تهدید مشترک (Walt, 1987: 168)

پیمان‌ها و ائتلاف‌های نظامی:

بسیاری از ائتلاف‌های بین‌المللی که در دهه‌های اخیر شکل گرفته‌اند، ائتلاف‌های نظامی بوده‌اند. «ائتلاف‌های بین‌المللی زمانی شکل می‌گیرند که چند کشور عمدتاً همفکر برای تحقق اهداف موردنظر با هم به همکاری بپردازند. کشورهای عضو ائتلاف ممکن است برای همکاری با هم یک موافقت‌نامه رسمی امضا کنند یا این که بدون وجود هرگونه توافق مکتوب در پی تحقق اهداف موردنظر برآیند. ازجمله ائتلاف‌های بزرگ بین‌المللی که در سال‌های اخیر در سطح جهان شکل گرفته ائتلاف جهانی مبارزه با تروریسم است». (عبدی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۲)

ائتلاف‌های نظامی می‌توانند از نوع ائتلاف‌های راهبردی و جامع یا تاکتیکی و موضوعی باشند: ائتلاف‌های راهبردی و جامع، ائتلاف‌هایی هستند که مبتنی بر اهداف راهبردی و بلندمدت شکل می‌گیرند و ابعاد مختلف امنیتی و دفاعی و بعضاً سیاسی را دربرمی‌گیرند مانند سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو)، پیمان همکاری شانگهای.

ائتلاف‌های تاکتیکی و موضوعی، ائتلاف‌هایی هستند که برای هدف خاص و کوتاه‌مدت ایجاد می‌شوند و پس از تأمین هدف یا رفع آن، از بین می‌روند مانند ائتلاف‌های دریایی که در مناطق مختلف جهان ازجمله در دریای سرخ برای مقابله با دزدی دریایی شکل گرفته‌اند.

ماهیت پیمان‌های دفاعی:

پیمان‌های دفاعی می‌توانند دارای ماهیت بازدارنده و تدافعی و یا با ماهیت موازنه تهدید ایجاد شوند:

بازدارنده و تدافعی:

پیمان‌های دفاعی می‌توانند ماهیت تدافعی یا بازدارنده داشته باشند. پیمان آتلانتیک شمالی در زمره پیمان‌های دفاعی - امنیتی بازدارنده تلقی می‌شود؛ درحالی که برخی کشورها برای تأمین و تحقق امنیت خود نیازمند «پیمان‌های تدافعی» هستند. این امر در قالب «رهیافت ثنورتالیسم تدافعی» موردتوجه قرار می‌گیرد. موازنه تهدید انعکاس شرایط آنارشیک و دگرگون شونده بین‌المللی است. از سوی دیگر، تحقق چنین اهدافی از طریق «خودیاری» کار دشواری است؛ بنابراین گسترش پیمان‌های دفاعی در زمره اقداماتی است که زمینه تأمین امنیت ملی و همچنین تحقق اهداف راهبردی را به وجود خواهد آورد. این امر به مثابه آن است که سایر کشورها و بازیگران شرکت‌کننده در پیمان دفاعی بتوانند نقش مؤثر و سازنده‌ای را ایفا نمایند (Holtom, 2010:35).

موازنه تهدید:

استفان والت را باید نظریه‌پرداز «موازنه تهدید» در تنظیم پیمان‌های دفاعی دانست. وی بر این اعتقاد است که هرگونه ائتلاف و اتحادی نیازمند همکاری‌های منطقه‌ای و همچنین احساس تهدید

مشترک است. شاخص‌های مربوط به پیمان دفاعی در برابر توازن تهدید را می‌توان به‌منزله «پیمان‌های عکس‌العملی موردتوجه قرار داد؛ زیرا هرگاه بازیگری درصدد گسترش قالب‌های ایدئولوژیک و یا رهیافت‌های معطوف به تغییر وضع موجود باشد، در آن شرایط زمینه برای پیمان‌های عکس‌العملی در چارچوب موازنه تهدید حاصل می‌شود؛ بنابراین آنچه به‌عنوان رویکرد معطوف به «نقش سنگر انقلاب» تلقی می‌شود، با واکنش‌های عکس‌العملی پیچیده و متنوع توسط بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی همراه خواهد شد (Walt, 1987: 26).

هالستی بر این اعتقاد است که کشورهایی همانند ایران می‌توانند پنج نوع نقش ملی را ایفا نمایند. نقش ملی سنگر انقلاب و رهایی‌بخش در سیاست دفاعی مبتنی بر اصول ایدئولوژیک، ایستارهای ضداستعماری و تمایل به ایجاد وحدت و همبستگی دفاعی بین کشورهای منطقه است. دومین نقش ملی ایران در حوزه دفاع منطقه‌ای مبتنی بر شاخص‌هایی ازجمله «رهبر منطقه‌ای» است. این امر بر اساس توانایی‌های برتر و موقعیت سنتی - تاریخی در منطقه حاصل می‌شود. نقش ملی حافظ منطقه‌ای در سیاست دفاعی ایران معطوف به تصور وجود خطر و هماهنگ‌سازی دولت‌های در معرض خطر برای مقابله با تهدیدات است. (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۰: ۱۱۴)

تحلیل گران پیمان‌های دفاع منطقه‌ای در دوران بعد از جنگ در دو گروه اصلی قرار می‌گیرند. بخشی از آنان تحت تأثیر اندیشه‌های نفورنالیستی واقع گردیده‌اند و دسته دوم بر اساس رهیافت‌های راهبردی مربوط به رویکرد نفولیرالی به تبیین پیمان‌های دفاعی پرداخته‌اند. در این ارتباط استفان والت تئوری توازن تهدید را ارائه می‌دهد. وی بر این اعتقاد است که هر نوع پیمان دفاعی برای مقابله با شکل متنوعی از تهدیدات حاصل می‌شود. اگر کشوری درصدد تغییر وضع موجود نیز باشد، در آن شرایط ترجیح می‌دهد که فرایند برونی‌سازی تفکر و رویکرد خود را بر اساس متوازن‌سازی تهدید پیگیری نماید. (همان: ۱۱۵)

کشورهایی که دارای رویکرد انقلابی باشند، نمی‌توانند موضوع توازن تهدید را موردتوجه قرار دهند. از نظر آنان تمامی قواعد و فرایندهای حاکم بر نظام بین‌الملل ماهیت تهدیدآمیز دارد؛ بنابراین باید از توانمندی و قابلیت خود برای مقابله با آن بهره‌مند شوند. در این شرایط آنان باید از ابزارها و امکاناتی برخوردار باشند که امکان هماهنگ‌سازی «اهداف راهبردی» با «قابلیت‌های در دسترس» را پیدا نمایند. طبعاً کشورهای انقلابی نمی‌توانند چنین توازنی را به وجود آورند. به همین دلیل است که فرایندهای معکوس در شکل‌گیری پیمان‌های دفاعی ایجاد می‌شود (Walt, 1985: 92).

نشانه‌های چنین روندی را می‌توان در دوران بعد از انقلاب فرانسه؛ به‌ویژه در زمان حکومت ناپلئون موردتوجه قرار داد. وی تلاش داشت تا روح انقلاب فرانسه را به تمامی کشورهای اروپایی منتقل نماید. ازجمله این امور باید به تغییرات ساختاری در نظام‌های سیاسی اشاره داشت. در چنین شرایطی کشورهای

اروپایی به مقابله با اهداف سیاسی انقلاب فرانسه روی آوردند. شکل‌گیری نشانه‌هایی از «محافظه‌کاری مترنخ» در کشورهای سلطنتی فرانسه را باید نمادی از توازن تهدید دانست. در چنین شرایطی بود که نشانه‌های مقابله دسته‌جمعی واحدهای اروپایی در برابر انقلاب فرانسه و مبانی ارزشی آن به وجود آمد. کشورهای آمریکا، اتحاد شوروی، واحدهای اروپای غربی و همچنین کشورهای محافظه‌کار انقلاب حوزه خاورمیانه و خلیج فارس به این جمع‌بندی رسیدند که تهدید جدیدی به نام انقلاب اسلامی و نتایج حاصل از آن پدید آمده است که باید با آن مقابله نمود. در چنین شرایط و روندی، زمینه برای ایجاد شکل جدیدی از پیمان دفاعی ایجاد شد که تمامی کشورهای منطقه در حمایت از عراق با یکدیگر متحد گردیدند. این امر به مفهوم آن است که نشانه‌های توازن تهدید در برابر کشورهای انقلابی از سوی طیف گسترده‌ای از واحدهای منطقه‌ای حاصل می‌شود. (Walt, 1987: 26).

نقش‌های اعضا در ائتلاف‌ها:

هرچند در پیمان‌های بین‌المللی به‌ظاهر اعضا دارای نقش و جایگاه برابر هستند؛ اما عملاً اعضای ائتلاف‌ها می‌توانند نقش‌های متفاوتی همانند نقش رهبری و نقش رهروی را در این پیمان‌ها ایفا نمایند. نقش رهبری:

کشورهایی که نقش رهبر منطقه‌ای ایفا می‌نمایند، صرفاً در شرایطی قادر خواهند بود به اهداف موردنظر خود نائل شوند که بتوانند از ابزارهای قدرت برای مهار چالش‌های موجود بهره‌مند شوند. به‌طورکلی، قدرت می‌تواند زمینه نفوذ و همچنین کنترل منطقه‌ای را فراهم سازد. در چنین شرایطی، رهبر منطقه‌ای می‌تواند پیمان‌های دفاعی را از طریق الگوهایی همانند «کنسرت دفاع منطقه‌ای» سازمان‌دهی نماید. در چنین شرایطی: «مسئولیت دسته‌جمعی برای کشورهای منطقه‌ای به وجود می‌آید. این کشورها از طریق اقدامات و تحرک خود می‌توانند نظم و امنیت منطقه‌ای را سازمان‌دهی نمایند. دفاع منطقه‌ای بدون توجه به اقدامات جمعی حاصل نمی‌شود. هر کشوری در منطقه منافع حیاتی و همچنین منافع اصلی سایر بازیگران را به رسمیت می‌شناسد. کشوری که نقش رهبر منطقه‌ای را عهده‌دار می‌شود، باید قابلیت لازم برای ایجاد توازن بین تمام بازیگران را داشته باشد؛ اما برای قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و بین‌المللی، جایگاه مؤثرتری را در نظر خواهد گرفت. این امر منجر به تداوم پیمان دفاعی می‌شود.» (Muller, 1994: 23)

نقش رهروی:

وقتی در پیمانی، یک کشور یا چند کشور نقش رهبری را به عهده می‌گیرند، طبیعتاً سایرین نقش‌هایی غیر از نقش رهبری ازجمله نقش رهروی و پیروی از رهبر و رهبران را برمی‌گزینند.

نقش‌های برابر برای اعضا:

در برخی پیمان‌ها و ائتلاف‌ها، نقش رهبری برجسته است ولی پیمان‌هایی هم وجود دارند که اعضا نقش

برابری را ایفا می کنند و در آن ها نمی توان رهبر را تشخیص داد.

معیارهای تشکیل پیمان های نظامی:

«پاتریک مورگان در مطالعات مربوط به امنیت منطقه ای خود به این جمع بندی رسید که مناقشات منطقه ای نه تنها منجر به ظهور جنگ و کاربرد زور بین واحدهای سیاسی می شود، بلکه می تواند نتایج معکوسی را نیز به همراه داشته باشد. از جمله این نتایج معکوس می توان به روندی اشاره کرد که بر اساس آن پیمان های دفاعی شکل می گیرند. به طور کلی، زمانی که نظام بین الملل در شرایط آناشری باشد، کشورهای منطقه ای ناچار خواهند بود تا برای امنیت ملی خود به اقداماتی از جمله سازمان دهی پیمان های دفاعی مبادرت نمایند. در چنین شرایطی است که امکان تبدیل پیمان دفاعی به مجموعه امنیت منطقه ای نیز وجود خواهد داشت. معیارهایی که برای تشکیل پیمان های دفاعی وجود دارند را می توان بر اساس شاخص های زیر مورد توجه قرار داد:

اولاً، نیاز به خود آگاهی اعضا نسبت به اینکه آن ها در یک منطقه قرار دارند، وجود دارد؛

ثانیاً، این واحدها باید در مجاورت و نزدیکی جغرافیایی یکدیگر باشند؛

ثالثاً، تعاملات شدید و منظم بین آن ها وجود داشته و این امر زمینه های وابستگی متقابل را فراهم سازد؛

رابعاً، شواهد و قرائنی دال بر وجود میزانی از خود مختاری و تمایز از نظام جهانی وجود داشته باشد؛ به گونه ای که کشورها خود را با دیگران متمایز سازند». (مورگان، ۱۳۸۱: ۴۷)

«هرگونه اقدام نظامی و امنیتی نمی تواند انعکاس اراده کشورها تلقی شود؛ به بیان دیگر، هرگونه همکاری یا تعارض بین کشورها تابعی از فضای بین المللی است؛ به این ترتیب، تعامل بین کشورها ممکن است اشکال و شدت مختلفی داشته باشد؛ اما باید تأکید کرد این امر در ترکیب با مؤلفه هایی قرار می گیرد که مستقل از مقاصد و نيات کشورها مورد نظر است. این امر تابعی از محیط راهبردی است که کشورها در آن رفتار یکدیگر را تحت تأثیر قرار می دهند. اگرچه چگونگی قدرت بین بازیگران و نقش آفرینی آنان در این ارتباط تعیین کننده است». (Waltz, 1979: 135)

دولت ها در وضعیت آناشری و قدرت نظامی نیاز دارند تا ضمن دفاع از خود، برای مقاصد امنیتی مدیریت سیستم از آن استفاده کنند؛ اما آنگاه که این قدرت نظامی به دست آمد، دارای چنان پویایی خود امنیتی می شود که دولت منفرد و نظم سیستم را در معرض تهدید قرار می دهد. ابزارهای نظامی و پیمان های دفاعی که دولت ها در اختیار دارند، باعث دو نوع تهدید می شوند. تهدید ناشی از سلاح ها و پیمان های دفاعی و هم چنین تهدید ناشی از این واقعیت که سایر کشورها نیز می توانند به چنین ابزارهایی دست یابند (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۰۰)

سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران

بسیاری از تحلیل‌گران مسائل ایران بر این اعتقادند که جمهوری اسلامی ایران سیاست دفاعی خود را از سال ۱۹۸۰ به بعد با تغییراتی همراه ساخته است. در این دوران، زمینه برای اجرایی سازی برنامه اول توسعه اقتصادی فراهم شد. از سوی دیگر، شرایطی به وجود آمد که تمایل ایران برای پیگیری الگوی حمایت مؤثر از جنبش‌های انقلابی کارکرد خود را از دست داد. هدف دفاعی ایران در این شرایط تغییر یافت؛ بنابراین زمینه برای ظهور فرایندهای همکاری جویانه منطقه‌ای در سیاست دفاعی ایران ایجاد شد. این امر را می‌توان زمینه‌ساز گریز از بحران‌هایی دانست که بازیگران منطقه‌ای و قدرت‌های بزرگ برای ایران ایجاد کرده بودند. به‌طورکلی، می‌توان به این جمع‌بندی رسید که پیمان‌های دفاعی با بازیگران غیردولتی نمی‌تواند زمینه «هم‌پاری و هم‌افزایی» را به وجود آورد. ماهیت پیمان‌های دفاعی در این شرایط بر اساس «معادله بازی‌های دوسطحی» قابل تحلیل است. در بازی دوسطحی همکاری دفاعی از یک‌سو بین بازیگر دولتی با بازیگران غیردولتی انجام می‌گیرد و از سوی دیگر، هدف از آن را نمی‌توان ایجاد تعادل منطقه‌ای دانست؛ زیرا بازیگران غیردولتی صرفاً می‌توانند بر شرایط عدم تعادل تأثیرگذار باشند. این بازیگران زمانی قدرت و قابلیت اجرایی خود را از دست می‌دهند که زمینه برای تعادل منطقه‌ای به وجود آید. فضای جهانی شدن، نوع روابط کشورها و هویت ملی آنان را تحت تأثیر قرار داده و در نتیجه زمینه دگرگونی در جهت‌گیری سیاسی را فراهم می‌سازد. (حافظ‌نیا و دیگران، ۱۳۸۵: ۸-۹)

«توجه به نیازهای امنیتی مشروع ایران می‌تواند جمهوری اسلامی را برای پیگیری اهداف متعادل‌تری در منطقه یاری نماید. بخشی از دغدغه و نیازهای امنیتی ایران عبارتند از توان نظامی آمریکا و اسرائیل که برای مقابله با آن تلاش می‌کند. دیدگاه ایران نسبت به مسائل منطقه‌ای که امنیت این کشور را تهدید می‌کند - شاید جدا از حضور نظامی آمریکا در منطقه - گذشته از اینکه چه کسی در ایران بر سر قدرت باشد، همچنان بدون تغییر باقی خواهد ماند. امروزه امنیت ایران بیشتر مبتنی بر استراتژی تدافعی است. ایران با مسائل جدی در منطقه روبه‌روست. ایران باید با ناآرامی و جنگ داخلی در چند کشور همسایه؛ به‌ویژه در افغانستان مقابله کند. ایران از آن نگران است که پاکستان روزبه‌روز بی‌ثبات‌تر شده و زیر نفوذ مسلمانان رادیکال سنی شبیه طالبان قرار گیرد. تحولات یادشده نشان می‌دهد که این منطقه دربرگیرنده منازعات گوناگونی است که دارای ابعاد نظامی مهمی هستند و لاینحل باقی مانده‌اند. جفری کمپ بر این اعتقاد است که ایران ناچار است تا بر چالش‌های محیط امنیتی خود غلبه نماید. این امر را می‌تواند از طریق خودیاری انجام دهد؛ یعنی اینکه قدرت نظامی خود را به گونه محسوسی ارتقا دهد و یا اینکه چنین فرایندی را از طریق مشارکت و همکاری‌های دفاع منطقه‌ای پیگیری نماید. به‌این‌ترتیب، افرادی همانند «کمپ» بر ضرورت‌های دفاعی و امنیتی ایران واقف هستند و هرگونه همکاری دفاع منطقه‌ای که

ماهیت غیررادیکال داشته باشد را مورد تأکید و پذیرش قرار می‌دهند. از سوی دیگر، باید بر این امر تأکید داشت که هرگونه همکاری دفاع منطقه‌ای ایران نه تنها منجر به رادیکالیزه شدن فضای دفاعی و امنیتی نمی‌شود، بلکه باید آن را زمینه‌ساز گسترش موج مشارکت‌گرایی جدید دانست. (همان: ۲۶)

محور مقاومت: ائتلافی متفاوت

محور مقاومت ائتلاف نانوشته‌ای است که به تأسی از انقلاب اسلامی و مبتنی بر ایده‌های الهی آن، در منطقه غرب آسیا و به رهبری جمهوری اسلامی ایران در مقابل اشغالگری رژیم صهیونیستی شکل گرفته و عضویت گروه‌های مبارز غیردولتی، آن را از سایر ائتلاف‌ها و پیمان‌ها متمایز می‌سازد. «محور مقاومت یک ائتلاف ژئوپلیتیک منطقه‌ای مرکب از مجموعه بازیگران دولتی و غیردولتی است که منافع مشترک ملی و ایدئولوژیک دارند و تلاش می‌کنند با سیاست‌های مستقلانه و مقاومت محور خود در مجموعه امنیتی غرب آسیا نقش ایفا نمایند.» (رضاخواه، ۱۳۹۲: ۱)

جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر گفتمان اسلامی و با تکیه بر شعار «نه شرقی، نه غربی»، علاوه بر اینکه نظام سلطه را بزرگ‌ترین دشمن خود معرفی کرد، یک مجموعه غنی از ارزش‌های فرهنگی و یک شیوه زیست اجتماعی متفاوت نیز بود که مورد توجه ملت‌ها قرار گرفت و موجب پیدایش و رشد طیف‌های جدید مقاومت گردید. (شفیعی و مرادی، ۱۳۸۵: ۳۳)

مؤلفه‌هایی همچون وجود و شکل‌گیری هویتی مشترک و نیز وجود ذهنیت منفی تاریخی مشترک در قبال اسرائیل و بین‌الذهانی گردیدن خطر اسرائیل در میان ملت‌های ایشان موجب شکل‌گیری الگوهای دوستی و دشمنی و نیز وابستگی متقابل میان بازیگران مجموعه امنیتی محور مقاومت گردیده است. در بررسی مجموعه امنیتی محور مقاومت، هویت به‌عنوان مؤلفه‌ای که مورد تأکید اندیشمندان مکتب کپنهاگ به‌خصوص باری بوزان نیز است، نقش قابل‌توجهی در تقابل بازیگران این مجموعه با اسرائیل و تهدید بقا و امنیت آن داشته است. تأکید بر امت‌محوری، عدالت‌محوری و ظلم‌ستیزی بر اساس قاعده نفی سبیل و تقابل با استعمار غرب و نیز هویت تاریخی در میان بازیگران محور مقاومت در نتیجه اشغالگری‌های اسرائیل از بدو شکل‌گیری آن، مهم‌ترین منابع هویت‌ساز محور مقاومت به شمار می‌آیند. (کریمی، ۱۳۹۶: ۱)

دوستی و ائتلاف در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران:

(۱) قرآن کریم

آیاتی در قرآن کریم ناظر بر ائتلاف و اتحاد و کیفیت آن هستند که بخشی از آن‌ها به شرح زیر هستند:

- ارتباط بر محور مشترکات فرهنگی:

«قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَ لَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ» «بگو ای اهل کتاب بیاید به‌سوی سخنی که میان ما و شما مشترک است

که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را شریک او قرار ندهیم و بعضی از ما بعضی دیگر را غیر از خداوند یگانه به خدایی نپذیرد». (آل عمران: ۶۴)

- وفای به عهد:

اصل وفای به عهد و پیمان یکی از دستورهای مؤکد اسلام است که آیات بسیاری به آن توصیه کرده‌اند. (ازجمله آیاتی که وجوب وفای به عهد و التزام و پیمان‌ها را مورد تأکید دارد عبارت‌اند از: اسراء، آیه ۳۴؛ البقره، آیه ۱۷۷؛ مؤمنون، آیه ۸؛ معارج، آیه ۳۲؛ مائده، آیه ۱ و آل عمران، آیه ۷۶. به‌عنوان مثال خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا» (اسراء، ۳۴) «به عهد‌ها وفا کنید که البته از عهد و پیمان سؤال خواهد شد». این آیه شریفه مانند غالب آیاتی که وفای به عهد را مدح و نقض آن را مذمت کرده، شامل عهد‌های فردی و اجتماعی است، بلکه از نظر اسلام وفای به عهد‌های اجتماعی مهم‌تر از وفای به عهد‌های فردی است، برای اینکه عدالت اجتماعی مهم‌تر و نقض آن بلائی عمومی‌تر است. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۲۵۹).

- رابطه، نه سلطه (اصل نفی سبیل):

«لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء: ۱۴۱) اصل وفای به عهد، دوام قرارداده‌ها را اقتضا می‌کند؛ اما در صورتی که قراردادی باعث سلطه کفار شود، اصل نفی سبیل آن را نقض می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۰۰-۴۹۹).

- عدم تحمیل عقیده:

«لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ» (بقره، ۲۵۶) اکراهی در دین نیست. این آیه پاسخ به آن‌هایی است که تصور می‌کنند اسلام در بعضی از موارد جنبه تحمیلی داشته و با زور شمشیر و قدرت نظامی پیش رفته است. جایی که اسلام اجازه نمی‌دهد پدری فرزند خود را برای تغییر عقیده تحت فشار قرار دهد، تکلیف دیگران روشن است (قبادی، ۱۳۸۷: ۱۳۲).

- تلاش در جهت تشکیل امت واحد:

«وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» به ريسمان الهی چنگ بزنید و متفرق نشوید. (آل عمران: ۱۰۳) «إِنَّ هَذِهِ أُمَّةٌ وَاحِدَةٌ وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون» این (پیامبران بزرگ و پیروان آن‌ها) همه امت واحدند و من پروردگار شما هستم و مرا پرستید. (انبیاء: ۹۲)

- حمایت از مستضعفان و مظلومان:

«وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا» (نساء: ۷۵)؛ چرا در راه خدا و در راه مردان و زنان و کودکانی که (به دست ستمگران) تضعیف شده‌اند، پیکار نمی‌کنید، همان افراد (ستم‌دیده‌ای) که می‌گویند: خدایا! ما را

از این شهر (مکه) که اهلش ستمگرند بیرون ببر. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۲۸).

دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (ره)

- وحدت امت اسلامی:

«هان، ای مسلمانان جهان و مستضعفان تحت سلطه ستمگران، به پا خیزید و دست اتحاد به هم دهید و از اسلام و مقدرات خود دفاع کنید و از هیاهوی قدرتمندان نهراسید» (پیام امام خمینی به مناسبت شهادت قدوسی و دستگردی، مورخه ۶۰/۶/۱۵).

- کمک به نهضت‌های آزادی‌بخش:

ملت آزاده ایران هم‌اکنون از ملت‌های مستضعف جهان در مقابل آنان که منطقشان توپ و تانک و شعارشان سرنیزه است کاملاً پشتیبانی می‌نماید. «ما از تمام نهضت‌های آزادی‌بخش در سراسر جهان که در راه خدا و حق و حقیقت و آزادی مبارزه می‌کنند، پشتیبانی می‌کنیم» (پیام امام خمینی به مناسبت ولادت و هجرت حضرت محمد (ص) مورخه ۵۸/۱۱/۱۵).

«من بار دیگر از تمام جنبش‌های آزادی‌بخش جهان پشتیبانی می‌نمایم و امیدوارم تا آنان برای تحقق جامعه آزاد خویش پیروز شوند. امید است دولت اسلامی در مواقع مقتضی به آنان کمک نماید» (پیام امام به مناسبت دومین سالگرد پیروزی انقلاب، مورخه ۵۹/۱۱/۲۲).

۲) دیدگاه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

- دیپلماسی مقابله با نظام سلطه:

«وظیفه سفیر و نماینده جمهوری اسلامی ایران، به کارگیری دیپلماسی کیفی، قوی و کارآمد، برای پیشبرد سیاست ضد نظام سلطه است» (بیانات در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت امور خارجه و سفرا و نمایندگان ایران در خارج از کشور، مورخه ۱۳۶۸/۱۱/۱۲).

«ما رفتار نظام سلطه را به هیچ وجه قبول نمی‌کنیم، البته داعیه سلطه‌گری نداریم؛ اما در هیچ موضوعی زیر بار سلطه نمی‌رویم و شاخص دیپلماسی خود را مقابله با رفتار جهان نظام سلطه و خروج از قاعده سلطه‌گر-سلطه‌پذیر می‌دانیم» (بیانات در دیدار مسئولان وزارت امور خارجه و سفرا و نمایندگان ایران در خارج از کشور، مورخه ۱۳۸۶/۵/۳۰).

- تأمین صلح و امنیت برای همه ملت‌ها:

«انقلاب اسلامی برای تحقق برنامه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اسلام در ایران بر پا شده است و در عرصه روابط جهانی نیز تکیه بر آموزه‌های اسلامی، نظام ظالمانه سلطه را رد و صلح و امنیت و سعادت برای همه ملت‌ها را پیگیری می‌کند» (بیانات در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت امور خارجه و سفرا و نمایندگان ایران در خارج از کشور، مورخه ۱۳۸۶/۵/۳۰).

- نفی هرگونه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری:

«ما در دنیا اعلام کرده‌ایم که انقلاب اسلامی، با نظام سلطه مخالف است. نظام سلطه یعنی این که دولت‌ها و قدرت‌هایی زور بگویند و ملت‌ها و گروه‌ها و کشورها و دولت‌هایی، آن زور را قبول کنند. طرفین، طرفین نظام سلطه‌اند و ما نظام سلطه را رد کردیم و رد می‌کنیم و با آن به مبارزه برمی‌خیزیم. ما در نظام سلطه، طرفین را مقصر می‌دانیم؛ هم سلطه‌گر و هم سلطه‌پذیر را». (بیانات در دیدار با گروه کثیری از دانشجویان و دانش‌آموزان، مورخه ۱۳۶۸/۸/۱۰).

- پیگیری اهداف الهی:

«ما می‌خواهیم تا با ترویج اسلام در حد توان خود، دنیا را مؤمن به خدا کنیم، دین خدا را یاری دهیم و در این راه سبلی خوردن و رنج کشیدن را افتخار و مایه اعتلای خود می‌دانیم، ما برای دین خدا، اعتلای کلمه حق و پیش بردن اهداف الهی و اسلامی در جهان مبارزه می‌کنیم. برای این منظور، عزت، حکمت و مصلحت را محور اساسی سیاست خارجی خود قرار داده‌ایم» (بیانات در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت امور خارجه و سفرا و نمایندگان ایران در خارج از کشور، مورخه ۱۳۷۱/۵/۲۰).

- برادری در روابط با کشورهای همسایه:

«ما امروز اعلام می‌کنیم، کشورهای همسایه، برادران ما هستند، دست دوستی و برادری ما به‌سوی این کشورها دراز است. به آن‌ها هیچ نیازی نداریم، این برادری از روی نیاز نیست، ملت ایران ثابت کرده است که با توکل به خدا و اعتماد به نفس بر مشکلات فائق می‌آید. ما اختلاف را برخلاف مصلحت دنیای اسلام می‌دانیم، بنابراین دست دوستی به‌سوی همه کشورها دراز کرده‌ایم. خوشبختانه امروز علیرغم تلاش دشمنان دنیای اسلام و تلاش دستگاه‌های جاسوسی آمریکا و صهیونیستی و به‌کوری چشم آن‌ها، روابط جمهوری اسلامی ایران با کشورهای منطقه - کشورهای عربی و کشورهای غیرعربی - سالم و خوب و برادرانه است و این، روزبه‌روز باید تقویت شود» (بیانات در دیدار عمومی با مردم لار، مورخه ۱۳۸۷/۲/۱۹).

- دوستی و مسالمت:

«ملت ایران ملتی است مستقل، آزاد، هوشمند و به‌شدت به هویت ملی و اسلامی خود علاقه‌مند؛ از هرگونه تهدیدی به‌شدت بیزار و متنفر و غیرپذیرای دخالت خارجی‌ها و سلطه بیگانه؛ ملتی آقا و عزتمند که هر کس با این ملت از در صلح و مسالمت و دوستی و تعامل معمولی وارد شود، با ملتی خوب، پذیرا و علاقه‌مند روبه‌رو می‌شود» (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم، ۱۳۸۲/۱۰/۱۸).

- خطر کردن برای دوستان:

«جمهوری اسلامی ایران نشان داده است که در مواقع خطر، خطر می‌کند و دست دوستان خود را

می گیرد». (بیانات در دیدار با رئیس جمهور ونزوئلا مورخه ۱۴۰۱/۳/۲۱)

- دفاع از مظلوم - حق جویی:

«دفاع از مظلوم، همیشه یک نقطه درخشان است، کنار نیامدن با ظالم، رشوه نپذیرفتن از زورمند و زرمند، پافشاردن بر حقیقت، این‌ها چیزهایی است که هیچ‌وقت در دنیا کهنه نمی‌شود، این‌ها را باید دنبال کنیم، اصول این‌هاست.» (بیانات مورخه ۸۰/۸/۱۶)

«هدف ما، هدف و راهی است که اسلام معین کرده، نه در آن ظلم است و نه تجاوز به حقوق انسان و نه بی‌اعتنایی به تجاوزهایی که مردم ظالم نسبت به مردم مظلوم انجام می‌دهند. حقوق انسان در آن، در حداکثر میسر و ممکن رعایت شده است. راه ما این است. تا حالا هم بحمدالله این هدف‌ها را تعقیب کرده‌ایم.» (بیانات مورخه ۷۷/۷/۲)

- جذابیت ایده‌های انقلاب اسلامی:

«اسلامی که امروز در ایران ارائه شده برخلاف اسلام طالبانی و همچنین اسلام آمریکایی یا هضم شده در فرهنگ غربی، اسلامی است که دارای روشنفکری پایبندی به عقاید اسلامی، نوآوری و پویایی است و بر اساس آن، یک نظام و دولت متکی بر مردم شکل گرفته و در ۲۷ سال گذشته با وجود همه فشارها از مسیر اصلی خود خارج نشده، بنابراین برای مسلمانان جهان بسیار جذاب و قابل‌الگو برداری است و این برخلاف خواسته قدرتمندان عالم به‌ویژه امریکاست.» (بیانات مورخه ۶۸/۴/۳۱)

- الگوی مسلمانان جهان:

«استکبار جهانی بداند که این ملت فولاد آبدیده است زن و مرد این کشور و این مرزوبوم، جوان و پیر این میهن بزرگ اسلامی و نسل‌های پی‌درپی از این ملت بزرگ که در کوره‌های حوادث آبدیده شده‌اند، برای خودشان یک رسالت قائلند؛ رسالت پاسداری از اسلام و پرچم برافراشته اسلام در این سرزمین که امروز یک و نیم میلیارد مسلمان در مناطق مختلف دنیا به این پرچم چشم دوخته‌اند.» (بیانات مورخه ۸۵/۱/۵)

- اولویت‌های سیاست خارجی، همسایگان و کشورهای غیرمتعهد:

«در سیاست خارجی ما کشورهای همسایه نقش برجسته‌ای داشتند. کشورهایی که با ما روابط دوستانه و صمیمانه‌ای را از آغاز انقلاب ابراز می‌کردند، نقش ویژه‌ای داشتند. کشورهای غیرمتعهد و کشورهایی که آماده بودند، به‌صورت مستقل و جدا از تصمیم‌گیری‌های قدرت‌های مخاصم با ما درباره ما تصمیم بگیرند، نقش ویژه‌ای داشتند. ما در سیاست خارجی خودمان این اولویت‌ها را همواره موردنظر قرار دادیم. در منش سیاست خارجی ما حساسیت در مقابل تجاوز نقش بخصوصی داشته. ما همواره کوشش کردیم از اول انقلاب در هر نقطه‌ای که یک نیروی متجاوز به خودسری و قلدری مشغول است آن را عیب و زشت بشماریم.» (بیانات مورخه ۶۴/۱۱/۱۶)

- تقید و پابندی عامل موفقیت دیپلماسی:

«برادران عزیز! هر چه پای بندی به اصول اسلامی و روش های آن بیشتر تأکید بورزید، موفق تر خواهید بود. موفقیت امروز دیپلماسی ما که دنیا و حتی مخالفان ما بدان اذعان دارند، درجه اول مدیون تقید و پای بندی شما برنامه ریزان است. این را حفظ کنید.» (بیانات در دیدار سفیران ج.ا.ا در خارج از کشور مورخه ۳۱ / ۴ / ۶۸)

- تناسب در روابط با مناطق جغرافیایی:

«ما باید «توان دیپلماسی خودمان را در سطح دنیا درست توزیع کنیم؛ یعنی سهم آسیا به تناسب وسعت و توانایی آسیا باید به آسیا داده بشود، سهم آفریقا همین جور، سهم آمریکای لاتین همین جور» (بیانات مورخه ۱۳۹۵/۶/۳)

- سیاست خارجی انقلابی:

«سیاست خارجی جمهوری اسلامی با این راهبردها و مختصات، سیاست خارجی انقلابی است و اگر در اجرا با راهکارهای هوشمندانه همراه شود، آثار شگفت انگیزی به همراه می آورد و ظرفیت حل بخش مهمی از مشکلات جهان اسلام را داراست و اجرای سیاست های انقلابی در هر زمینه، از جمله عرصه دیپلماسی باعث افزایش اقتدار و تأثیرگذاری، ارتقای جایگاه کشور و عزت و اعتبار ایرانیان در میان ملت ها می شود.» (بیانات مورخه ۱۳۹۴/۸/۱۰)

۳) قانون اساسی:

اصل دوم، مبانی نظام را بیان می کند که در حوزه دیپلماسی این مبانی عبارتند از:

✓ بهره گیری از علوم و فنون و تجارب بشری

✓ نفی هرگونه ستمگری و ستم کشی و سلطه گری و سلطه پذیری

✓ قسط و عدل

✓ استقلال سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی

✓ همبستگی ملی

- ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی:

اصل ۱۱ - به حکم آیه کریمه «ان هذه امتکم امه واحده و انا ربکم فاعبدون» همه مسلمانان یک امتند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد.

- حفظ استقلال و تمامیت ارضی:

اصل ۹ - در جمهوری اسلامی ایران آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر

تفکیک ناپذیرند و حفظ آن‌ها وظیفه دولت و آحاد ملت است.

- عدل و قسط:

در اصل ۱۴ دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظفند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند، این اصل در حق کسانی اعتبار دارد که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند.

۴) سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران

در چشم‌انداز ۲۰ ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده در روابط بین‌الملل. بخشی از ویژگی‌هایی که برای جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز بیان شده، عبارت است از:

✓ الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم اسلامی دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی اثرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم و اندیشه‌های امام خمینی (ره).

✓ دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

✓ در سند چشم‌انداز، ثبات در سیاست خارجی بر اساس قانون اساسی و رعایت عزت، حکمت و مصلحت و تقویت روابط خارجی مورد تأکید قرار گرفته که بخشی از طرق دستیابی به آن مربوط به

همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه به شرح زیر است:

✓ گسترش همکاری‌های دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی.

✓ تقویت روابط سازنده با کشورهای غیرمتخاصم.

✓ مقابله با افزون‌خواهی و اقدام متجاوزانه در روابط خارجی.

✓ تلاش برای رهایی منطقه از حضور نظامی بیگانگان.

✓ مقابله با تک‌قطبی شدن جهان.

✓ حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف؛ به‌ویژه ملت فلسطین.

✓ تلاش برای همگرایی بیشتر میان کشورهای اسلامی.

✓ تحکیم روابط با جهان اسلام و ارائه تصویری روشن از انقلاب اسلامی و تبیین دستاوردها و تجربیات

سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جمهوری اسلامی و معرفی غنی هنر و تمدن ایرانی و مردم‌سالاری دینی.

✓ تلاش برای تبدیل مجموعه کشورهای اسلامی و دوست منطقه به یک قطب منطقه‌ای اقتصادی، علمی،

فناوری و صنعتی.

۵) سیاست‌های کلی برنامه پنجم و ششم توسعه

در ماده ۱۸۶ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه آمده است که؛ به منظور اعتلای شأن، موقعیت، اقتدار و نقش جمهوری اسلامی ایران و استفاده از فرصت‌های اقتصادی در منطقه و نظام بین‌الملل، اقدام‌های زیر انجام خواهد شد:

- ✓ گسترش و تعمیق حضور فعال، مؤثر، راهبردی و الهام‌بخش جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی و رسانه‌ای، در عرصه مناسبات دوجانبه و بین‌المللی.
- ✓ همکاری با کشورهای منطقه و اسلامی و نیز استفاده از سایر ظرفیت‌های اقتصادی، حقوقی، سیاسی، فرهنگی، رسانه‌ای و بین‌المللی برای کاهش حضور نظامی بیگانگان در منطقه.
- ✓ حمایت مؤثر از مسلمانان و ملت‌های مظلوم و مستضعف؛ به‌ویژه ملت تحت ستم فلسطین.
- ✓ تلاش برای افزایش همگرایی میان کشورهای همسایه و اسلامی در جهت ارتقاء صلح، امنیت، برادری و مراودات اقتصادی.
- ✓ گسترش همه‌جانبه همکاری با کشورهای منطقه جنوب غربی آسیا در تجارت، سرمایه‌گذاری و فناوری.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر تحقیقی بنیادی و با رویکرد استقرایی و به روش تحلیل محتوای کیفی و داده‌بنیاد است. در این پژوهش محقق جهت تحلیل داده از روش تحلیل محتوای عرفی به شرح ذیل استفاده نموده است:

۱. بررسی و جمع‌آوری ادبیات مرتبط با موضوع دیپلماسی دفاعی و ائتلاف‌سازی
 ۲. جمع‌آوری اسناد بالادستی مرتبط با موضوع دیپلماسی دفاعی و ائتلاف‌سازی
 ۳. شناسایی مفاهیم (ویژگی‌ها/کدها) مرتبط با موضوع دیپلماسی دفاعی و ائتلاف‌سازی
 ۴. دسته‌بندی و طبقه‌بندی مفاهیم (مقوله‌بندی) مرتبط با موضوع دیپلماسی دفاعی و ائتلاف‌سازی
 ۵. قراردادن مقوله‌ها در مضامین مرتبط با موضوع دیپلماسی دفاعی و ائتلاف‌سازی
- جامعه آماری پژوهش شامل اسناد مرتبط با ادبیات ائتلاف‌سازی و کلیه اسناد و مدارک بالادستی و مرتبط شامل آیات قرآن کریم و روایات، اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر حضرت امام خمینی (رضوان‌الله تعالی علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران شامل قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام است. حجم نمونه بدون نمونه‌گیری و به صورت تمام‌شمار انجام شده است. همچنین جامعه آماری خبرگی پژوهش برای غربال یافته‌ها (مفاهیم و مقوله‌ها) شامل خبرگان حوزه دیپلماسی دفاعی به تعداد ۱۶ نفر انتخاب شده است. در این پژوهش جهت بالابردن روایی اسناد از منابع (اسناد) چندگانه و مختلف (کتاب‌های تخصصی، مقاله‌های علمی - پژوهشی، بایگانی سازمان‌های معتبر و وبگاه‌های منتشره، پایگاه اطلاع‌رسانی جماران، مجموعه کتاب‌های صحیفه امام خمینی

(رضوان ا. تعالی علیه)، نرم افزار منتشره توسط پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی)، ایجاد زنجیره داده های اطلاعاتی در تحقیق استفاده گردید؛ و جهت بالا بردن پایایی (قابلیت اعتماد) اسناد و مدارک نسبت به تشکیل پایگاه داده از اسناد و مدارک اقدام گردید.

برای تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق ابتدا واژه های کلیدی در قالب مفاهیم با کدگذاری باز احصا شدند. این مفاهیم، با استفاده از کدگذاری محوری و با روش استقرایی در قالب مقولات دسته بندی شدند. با توجه به اینکه مضامین پنج گانه (الزامات، اصول، اهداف، نقش ها و بازیگران) قبلاً مشخص گردیده، با استفاده از کدگذاری انتخابی، مقولات در چارچوب این مضامین دسته بندی شدند.

بدین ترتیب، مبتنی بر جداول متشکله، در یک جلسه خبرگی، مفاهیم و مقوله ها مورد غربال گری قرار گرفتند به این ترتیب که مفاهیم مشترک یا با مفهوم نزدیک و مفاهیم کم اهمیت و با ارتباط کمتر با موضوع حذف و برخی نیز در بین مقوله ها جابجا شدند و همچنین مقوله های پیشنهادی برای هر بعد غربال شده و علاوه بر حذف، ادغام یا تفکیک برخی مقوله ها، ارتباط آن ها با هر بعد نیز مورد بحث قرار گرفته و جانمایی شدند. البته تفکیک یکی از مضامین نیز یکی از نتایج جلسه خبرگی بود. نهایتاً مبتنی بر ادبیات و یافته های تحقیق، روایتگری تنظیم شد.

روایی و پایایی تحقیق:

در پژوهش های کیفی، روایی تحقیق معادل قابلیت اعتبار یا باورپذیری است و پایایی تحقیق نیز معادل اطمینان پذیری است.

برخلاف تحقیقات کمی، در میان تحقیقات کیفی هیچ آزمون استاندارد برای روایی وجود ندارد و غالباً ماهیت تحقیق توسط خود محقق تعیین و جرح و تعدیل می شود و حتی ممکن است هیچ فرضیه اولیه ای وجود نداشته باشد. برخی محققان (به ویژه محققان کیفی) بیان داشته اند که روایی صرفاً آزمونی واحد برای فرایند تحقیق به عنوان یک کل نیست، بلکه می توان معیار روایی را با توجه به عقاید محقق به صورت متفاوت برای هر یک از مراحل فرایند، در صورت نیاز بکار برد. (Winter, 2000: 4)

در این تحقیق، تجربه عملی و علمی در رابطه با موضوع مورد مطالعه از عوامل مؤثر در روایی و پایایی تحقیق به شمار می رود و تشریح کامل فرایند تحقیق و تجزیه و تحلیل یافته، از جمله تاکتیک های ارتقای قابلیت اعتماد و اطمینان تحقیق نیز به کار گرفته شد.

انتخاب کلیدواژه ها متناسب با عنوان و هدف و محتوای ادبیات تحقیق؛ به ویژه در مورد اسناد بالادستی و اصلاح و تکمیل آن ها در فرایند جمع آوری به عنوان تاکتیک یکی برای ارتقای روایی تحقیق مورد استفاده قرار گرفته و برای ارتقای پایایی آن نیز افزایش تعداد اعضای خبرگی به ۱۶ نفر و برگزاری جلسه خبرگی در دو مرحله و با دودسته از خبرگان و نهایتاً تشکیل پایگاه داده از اسناد و مدارک از تاکتیک های به کار گرفته شده

در این تحقیق هستند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

پیمان‌ها و ائتلاف‌های دفاعی - امنیتی، دارای مضامین متعددی در مناطق مختلف جهان است و اندیشمندان برای آن‌ها اصول، اهداف و الگوهایی را قائل شده‌اند که از طریق مطالعه متون تخصصی می‌توان به آن‌ها دست یافت و مفاهیمی را از آن‌ها استخراج کرد که بخشی از آن‌ها با الگوی جمهوری اسلامی ایران مشترک بوده و منافاتی با اصول و رویکردهای آن ندارند. علاوه بر این، انقلاب اسلامی، نظام و حاکمیتی را معرفی کرده که مبتنی بر دین مبین اسلام و اصول و آموزه‌های آن با تمامی الگوهای معرفی شده در دنیا دارای تفاوت‌های اساسی است، این اصول و رویکردها را می‌توان از اسناد بالادستی احصا نمود که شامل آیات قرآن کریم، بیانات، نظرات و دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام در حوزه دیپلماسی دفاعی شامل سیاست خارجی و دفاعی است. بیانات امامین انقلاب اسلامی از نرم‌افزار حدیث ولایت استخراج و سپس این بیانات که با روش تمام‌شمار شامل واژه‌های مرتبط با موضوع دیپلماسی دفاعی احصاء شده‌اند، با ذکر مرجع در جداولی تنظیم و کلیدواژه‌های آن‌ها در ستون دیگر جدول درج گردید. در ادامه با استفاده از روش تحلیل محتوی مفاهیم از کلیدواژه‌ها و گزاره‌ها (بیانات) استخراج و سپس مفاهیم هسان و همگرا تجمیع و مقوله‌ها از آن استخراج و در قالب مضامین دسته‌بندی و تحلیل محتوی می‌شوند. مضامین در دودسته اصول و اهداف دسته‌بندی شده‌اند.

جامعه آماری در این تحلیل محتوا، نظرات اندیشمندان، آثار، بیانات، فرمان‌ها و تدابیر حضرت امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) و روش تحلیل، توصیفی با جستجوی کلمات و عبارات مرتبط با مفهوم دیپلماسی دفاعی کشف تأکیدات و ارتباطات آن‌ها بوده است. درواقع این تحلیل به دنبال ارتباط میان مقولات نیست؛ بلکه می‌خواهد واقعیت‌هایی را کشف کند. ابزار این کار، جستجو در متن‌های جامعه آماری و شمارش مفاهیم مرتبط با دیپلماسی دفاعی است.

تعداد مفاهیم استخراج شده، ۱۱۶ مفهوم است که در قالب ۱۹ مقوله دسته‌بندی شدند. این مقولات در ۴ مضمون که برای ارائه الگوی ائتلاف ضرورت دارند، دسته‌بندی شدند به طوری که ۹ مقوله در مضمون اصول و الزامات، ۴ مقوله در مضمون اهداف، ۴ مقوله در مضمون نقش‌ها و ۲ مقوله در مضمون بازیگران دسته‌بندی شدند.

با توجه به تعدد مفاهیم و مقوله‌ها، غربال‌گری آن‌ها در جلسه خبرگی به عنوان مرحله بعد در این گام مدنظر قرار گرفت و با ادغام مفاهیم و مقوله‌های مشترک و با مفهوم نزدیک، تعداد ۹۷ مفهوم و ۱۶ مقوله و جداسازی مضمون اصول و الزامات (۵ مقوله در مضمون الزامات، ۳ مقوله در مضمون اهداف،

۳ مقوله در مضمون اصول، ۳ مقوله در مضمون نقش‌ها و ۲ مقوله در مضمون بازیگران) طبق جدول زیر احصا و نهایی گردیدند.

مضامین	مقوله‌ها	مفاهیم
الزامات	منافع متقابل و مشترکات	داشتن منافع متقابل، داشتن تهدید مشترک، منافع متقابل به‌عنوان ضمانت اجرا، وابستگی متقابل، ارتباط بر محور مشترکات فرهنگی، اهداف راهبردی همگرا، اشتراک دیدگاه به ساختار نظام بین‌الملل، وجود دشمن مشترک، وجود رقیب مشترک، هویت مشترک ملی و مذهبی، تعاملات شدید و منظم بین اعضا، مجاورت جغرافیایی
	توافق و تعهد	توافق صریح، تعهد، تعهدات رسمی و غیررسمی، وعده‌ها، تعمیق همکاری‌ها، تداوم همکاری، وجود همکاری‌های معتبر و بلندمدت، نهادینگی روابط، مدت‌دار و موقت‌بودن
	ماهیت دفاعی و امنیتی	آرمان جهانی اسلام، دارای ماهیت دفاعی، دارای ماهیت بازدارنده، فاقد ضمانت تداوم مرتبط با امنیت ملی
	عوامل شکل‌گیری	مناقشات منطقه‌ای، آنارشیک نظام بین‌الملل، جذابیت ایده‌های انقلاب اسلامی، هویت مشترک، واکنش به تهدیدات، واکنش به فرصت‌ها
	تمایل و داوطلبی اعضا	داوطلبانه بودن، وجود جو دوستانه، آینده‌نگری، خطر کردن برای دوستان، بی‌همتنی روابط، خودآگاهی
اصول	عدالت‌خواهی	پیگیری اهداف الهی، برادری در روابط، دوستی و مسالمت، دفاع از مظلوم، حق‌جویی، تقید و پایبندی، قسط و عدل، عدالت‌خواهی عدالت‌محوری
	مخالفت با سلطه	وفای به عهد، رابطه، نه سلطه (اصل نفی سبیل)، عدم تحمیل عقیده، نفی هر گونه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، ظلم‌ستیزی، قاعده نفی سبیل، تقابل با استعمار غرب، حمایت مؤثر از جنبش‌های انقلابی، سیاست خارجی انقلابی، امت‌محوری، تمایز نسبت به نظام جهانی
	توازن تهدید	کاهش هزینه‌های امنیتی و دفاعی، توازن تهدید، واکنش به تغییر موازنه، بهره‌گیری از فرصت‌ها

غلبه بر چالش‌های محیط امنیتی، حمایت از مستضعفان و مظلومان، تلاش در جهت تشکیل امت واحد، وحدت امت اسلامی، کمک به نهضت‌های آزادی‌بخش، تأمین صلح و امنیت، دستیابی به اهداف امنیتی، واکنش به تهدیدات، رفع زیان، کنسرت امنیت جمعی	دفاع و امنیت جمعی	
مقابله با تک‌قطبی شدن جهان، نفی هر گونه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، دفاع از مظلوم، مقابله با افزون‌خواهی	مقابله با نظام سلطه	
تلاش در جهت تشکیل امت واحد، مقابله با افزون‌خواهی، همگرایی بیشتر میان کشورهای اسلامی، تحکیم روابط با جهان اسلام، امت‌محوری	تشکیل امت واحد	
نفی هر گونه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری، دفاع از مظلوم، تشکیل امت واحد، ظلم‌ستیزی، امت‌محوری، مقابله با اشغالگری، امنیت‌جو، طمع‌کار، اتحاد علیه کشور ثالث، همکاری‌های نظامی، خودیاری	رهایی بخشی-حافظ منطقه‌ای همراهی-عضویت، همکاری	نقش‌ها
قدرت مهار چالش‌های موجود	رهبری	
دولت‌ها بازیگران اصلی	دولت‌ها	بازیگران
گروه‌های مقاومت، نهضت‌های آزادی‌بخش، ملت‌های مبارز	گروه‌های مبارز	

روایتگری:

ائتلاف‌سازی و تشکیل پیمان‌های دفاعی، چارچوبی در پیگیری آرمان جهانی دین مبین اسلام، ایده وحدت مسلمانان و تحقق حمایت از مستضعفان و نهضت‌های آزادی‌بخش است که در قرآن کریم، روایات ائمه اطهار (علیهم‌السلام)، بیانات و دیدگاه‌های امامین انقلاب اسلامی، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سایر اسناد بالادستی مورد تأکید قرار گرفته است. از آنجا که بسیاری از ائتلاف‌ها دارای وجه دفاعی و امنیتی هستند و در چارچوب اهداف و سیاست‌های دفاعی و خارجی منظور می‌شوند، بنابراین دستیابی به چنین ائتلاف‌هایی در حوزه مأموریت و عملکرد دیپلماسی دفاعی قرار می‌گیرند.

الگوی ائتلاف‌سازی در حوزه دیپلماسی دفاعی که از ادبیات مرسوم در علم روابط بین‌الملل و همچنین اسناد بالادستی و عملکرد جمهوری اسلامی ایران در دیپلماسی دفاعی احصا شده در ۵ بعد اصول، الزامات، اهداف، نقش‌ها و بازیگران دسته‌بندی شده است.

یکی از ویژگی‌های اساسی ائتلاف‌ها در جمهوری اسلامی ایران که آن را متمایز از تمامی ائتلاف‌های دنیا می‌کند، حضور بازیگران غیردولتی (گروه‌های مقاومت) در این ائتلاف‌هاست امری که در علم (غربی)

روابط بین الملل منتفی است و بازیگران ائتلاف ها منحصر به دولت ها است.

مخالفت با سلطه گری و سلطه پذیری و همچنین عدالت خواهی، از دیگر وجوه تمایز در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران از دیگر کشورهای جهان؛ به ویژه در ائتلاف های بین المللی است. در ائتلاف های معمول در جهان، قدرت های بزرگ یا متوسط نقش رهبری را در آنها ایفا می کنند و نظام سلطه در ائتلاف ها حاکم است. این نظام نسبیتی با عدل و قسط و عدالت نداشته و منطق حاکم بر آن زور و قدرت است.

یکی از اهداف سیاست خارجی و سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران که از جمله در ائتلاف ها دنبال می کند، علاوه بر تأمین منافع ملی، پیگیری اهداف امت اسلامی و حمایت از مستضعفین جهان است و همین هدف نیز نقش اساسی در شکل گیری الگوی ائتلاف سازی در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و تمایز آن از سایر الگوهاست.

نتیجه گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه گیری

روابط بین دولت ها طیفی شامل منازعه تا رقابت و همکاری و ائتلاف و اتحاد را دربرمی گیرد. پیمان ها و ائتلاف های نظامی به عنوان یک سر طیف روابط بین دولت ها، پاسخی به تهدیدها و بهره گیری از فرصت های مشترک، پیشگیری و بازدارندگی و ضرورت توازن و برای دستیابی به اهداف مشترک مرتبط با مسائل امنیت ملی، میان بازیگران برقرار می شود که می تواند یک ائتلاف موقت با اهداف تاکتیکی و موضوعی و یا ائتلاف و پیمانی ماندگار با اهداف بلندمدت و راهبردی باشد. امروزه شاهد شکل گیری انواع ائتلاف ها و اتحادها در سطح بین الملل هستیم که اعم از اتحادیه ها و ائتلاف های جامع و راهبردی تا ائتلاف های موقت که برای اهداف و موضوعات خاص و موقتی شکل می گیرند. از آنجاکه ائتلاف ها و پیمان های نظامی مرتبط با موضوعات و اهداف سیاست خارجی و سیاست دفاعی هستند؛ بنابراین در زمره اهداف و برنامه های دیپلماسی دفاعی قرار می گیرند.

جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر ایده های الهی انقلاب اسلامی که عدالت خواهی، سلطه ناپذیری و مخالفت با سلطه گری، امت محوری را در دستور کار قرار داده، از الگوی متفاوتی مبتنی بر اصول و ارزش های خود در حوزه ائتلاف سازی برخوردار است. محور مقاومت مصداق بارز یکی از اشکال ائتلاف سازی در جمهوری اسلامی ایران است که متمایز از ائتلاف های مرسوم در جهان است. در عین حال، امکان ائتلاف سازی با ویژگی هایی متفاوت از آنچه در مورد محور مقاومت می توان بیان کرد، نیز وجود دارد. در پاسخ به سؤال تحقیق، الگوی ائتلاف سازی در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در ۵ بعد (مضمون) شامل الزامات، اصول، اهداف، نقش ها و بازیگران به شرح زیر احصا شده است:

الزامات: منافع متقابل و مشترکات، توافق و تعهد، ماهیت دفاعی و بازدارنده و عوامل شکل گیری.

اصول: عدالت خواهی و مخالفت با سلطه

اهداف: توازن تهدید، دفاع و امنیت جمعی، مقابله با نظام سلطه و تشکیل امت واحد

نقش ها: رهایی بخشی و حافظ منطقه ای، همراهی، عضویت و همکاری و رهبری.

بازیگران: دولت ها و گروه های مبارز

مبتهی بر یافته های این تحقیق، جمهوری اسلامی ایران، در فعالیت های مربوط به ائتلاف سازی نیز ورود داشته که حاصل آن محور مقاومت است لیکن تفاوت اساسی این ائتلاف با سایر ائتلاف ها این است که بخشی از اعضای ائتلاف را گروه های غیردولتی (گروه های مقاومت) تشکیل می دهند امری که در آموزه های روابط بین الملل که مبتهی بر علوم غربی است، منتفی است و بازیگران ائتلاف ها منحصر به دولت ها است. در ائتلاف های معمول در جهان، قدرت های بزرگ یا متوسط نقش رهبری را ایفا می کنند و نظام سلطه در ائتلاف ها حاکم است. این نظام نسبتی با عدل و قسط و عدالت نداشته و منطق حاکم بر آن زور و قدرت است لذا با الگوی جمهوری اسلامی ایران متفاوت است. یکی از اهداف سیاست خارجی و سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران که از جمله در ائتلاف ها دنبال می کند، علاوه بر تأمین منافع ملی، پیگیری اهداف امت اسلامی و حمایت از مستضعفین جهان است و همین هدف نیز نقش اساسی در شکل گیری الگوی ائتلاف سازی در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و تمایز آن از سایر الگوهاست.

ب) پیشنهادهای تحقیق:

پیشنهاد اجرایی: یافته های این تحقیق در تنظیم و تدوین سیاست های دیپلماسی دفاعی در حوزه ائتلاف سازی و پیمان های دفاعی مورد بهره برداری قرار گیرد و؛ به ویژه الزامات، اصول و اهداف احصا شده در اسناد مربوط مورد بهره برداری قرار گیرند.

پیشنهاد پژوهشی: با توجه به اصول ذکر شده برای الگوی ائتلاف سازی در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران (عدالت خواهی و مخالفت با سلطه) که جزو یافته های این تحقیق است و از وجوه تمایز این الگو با الگوهای مرسوم در دنیا است، تبیین این اصول و همچنین الگوی محور مقاومت و راهبردهای توسعه آن در دستورکار برنامه های پژوهشی دانشگاه عالی دفاع ملی قرار گیرد.

منابع:

منابع دینی:

- قرآن مجید ترجمه آیت اله مکارم شیرازی.
- امام خمینی (ره)، صحیفه نور، تهران، انتشارات طبع و نشر.
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در www.khamenei.ir
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

منابع فارسی:

- آقابخش، علی و مینو افشاری‌راد (۱۳۸۷)، «فرهنگ علوم سیاسی»، تهران، نشر چاپار.
- ابوالحسنی، علی محمد (۱۳۹۳)، نظریه‌های منازعه، قابل دسترسی: <http://www.pajoohe.ir>
- احدی، محمد (۱۴۰۲)، دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران - اصول و اهداف، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال بیست و یکم، شماره ۹۲، تابستان ۱۴۰۲ (صفحه ۲۷ تا ۴۸)
- بوزان، باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- حاجی یوسفی، امیرمحمد (۱۳۸۴)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تحولات منطقه‌ای ۱۹۹۱-۲۰۰۱، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و دیگران (۱۳۸۵)، تأثیر جهانی‌شدن بر هویت ملی، فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، سال دوم، شماره ۳ و ۴، پاییز و زمستان.
- دوژنتی، جیمز، فالتزگراف، رابردت (۱۳۷۶)، نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل، ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی (جلد اول- چاپ دوم)، تهران: انتشارات قومس.
- رضاخواه، علیرضا (۱۳۹۲)، بیداری اسلامی و آینده‌محور مقاومت، مجله زمان، شماره ۳۲.
- صادقی، سید شمس‌الدین و مرادی، سمیرا (۱۳۹۶)، ایران پس‌اتحریم و چشم‌انداز ائتلاف راهبردی با روسیه، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال پنجم، شماره ۲۰، بهار.
- کریمی، ابوالفضل (۱۳۹۶)، نقش جمهوری اسلامی ایران در هویت بخشی به مجموعه امنیتی محور مقاومت، ماهنامه پژوهش ملل، دوره دوم، شماره ۲۰، مردادماه.
- عبدی، مسعود، فرجی راد، عبدالرضا، قربانی نژاد، ربیاز (۱۳۹۹)، تبیین مؤلفه‌های ژئوپلیتیکی مؤثر بر روابط استراتژیک، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال شانزدهم، شماره اول، بهار ۱۳۹۹.
- مفیدی احمدی، حسین و کاظمی، علی اصغر (۱۳۹۶)، ائتلاف‌سازی منطقه‌ای پس‌ابرجام، فصلنامه روابط خارجی، سال نهم، شماره چهارم، زمستان.
- مصلی نژاد، عباس (۱۳۸۹)، سیاست‌گذاری اتحاد راهبردی در توسعه منطقه‌ای، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق

و علوم سیاسی، دوره ۴۰، شماره ۳، پاییز.

- مصلی نژاد، عباس (۱۳۹۰)، ایران و الزام تشکیل پیمان دفاعی: رهیافت‌ها و فرایندها، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هفتم، شماره اول، بهار ۱۳۹۰.
- مورگان، پاتریک (۱۳۸۱)، نظم‌های منطق‌های؛ امنیت‌سازی در جهان معاصر، ترجمه سید جلال دهقانی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

منابع خارجی:

- Behrman, Harry Webne(1998), *The Practice of Facilitation: Managing Group Process and Solving Problems*, Quorum Books, Greenwood Publishing.
- Biro, Gaspar (2011), "Friendship in International Politics", *International Relations Quarterly*, Vol. 2, No.4.
- Dallmayr, Fred (2003), "Cosmopolitanism, Moral and Political", *Political Theory*, Vol. 31, No.3.
- Dehkhoda, Ali Akbar (1997), *Dictionary*, Tehran: Tehran University Press, Second Edition of the New Period. [In Persian].
- Dehkhoda, Ali Akbar (1997), *Dictionary*, Tehran: Tehran University Press, Second Edition of the New Period. [In Persian].
- Ghavam, Seyyed Abdul Ali, Imani, Hemmat (2012), "The Realist Theory of Alliance in International Relations", *The Holtom*, Paul (2010); *Arms Transfers to Middle East*, Stockholm: SIPRI Press.
- *Journal of Political and International Approaches*, No.30, p.37-66. [In Persian].
- Kemp, Jeoffrey (2000); *Iran's Security and Power*, Washington: Nixon Center for Peace and Freedom.
- Krasner, Martin (2000), "power as wealth in north – south economic relations ", *In art and jervis*, eds
- Liska, George (1968), "Nation in Alliance, the Limits of Interdependence", Paperback.Edition, Baltimore
- Lomko, Douglas (2002); *Regions of war and peace*, New York: Cambridge University Press.

- Lowe, R., & Spencer, C. (2006), *Iran, Its neighbors and the Regional crises*, London: Chatham house.
- Morgenthau, Hans J. (2005), *Politics among nations*, translated by Homira Mushirzadeh, Tehran: Ministry of Foreign Affairs publication.
- Morgenthau, H. J., & Thompson, K. W. (2005). *Politics Among Nations*, Published by McGraw-Hill Education.
- Muller, John (1994); *Policy and Opinion in Gulf war*, Chicago: University of Chicago Press.
- Roshchin, Evgeny (2006), "The Concept of Friendship: From Princes to States", *European Journal of International Relations*, Vol.12, No.4.
- Schweller, Randall L (1994) "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back in". *International Security*, 19, 93.
- Smith, Alastair (1995), "Alliance Formation and War," *International Studies Quarterly* Vol. 39, No. 4
- Smith, Graham M. (2011), "Friendship and the World of States", *International Politics*, Vol.48, No.1.
- Walt, Stephan (1984); *The Origins of Alliance*, New York: Cornell University Press.
- Walt, Stephan (1985); *Alliance Formation and the Balance of World Power*, *International Security*, Vol. 9, No. 4 (Spring, 1985), pp. 3-43 (41 pages), Published By: The MIT Press
- Walt, Stephan (1987); *The Origins of Alliance*, Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth (1979); *Theory of International Politics*, New York: Random House.
- Walt, Stephen M (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 263, 273-281
- Websters Encyclopedic Dictionaty (1995), Revised Edition, New York.
- Winter, glyn, 2000, *A comparative discussion of the notion of validity in qualitative and quantitative research*, *The Qualitative Report*, vol.4, No.3&4

پایگاه‌های اطلاع‌رسانی:

- <https://www.britannica.com/topic/coalition>

- <http://www.pajoohe.ir>
- <http://www.khamenei.ir>